

УДК 343.14:343.985(477) DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.1.34>

Віталій Олександрович Усатий,

кандидат юридичних наук,

Національний науковий центр

«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Міністерства юстиції України (докторант);

 <https://orcid.org/0009-0004-3325-4530>,

e-mail: usatii.v.o@gmail.com

ФОРМИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті на підставі проведеного аналізу теоретичних напрацювань учених та узагальнення матеріалів правозастосовної практики встановлено, що під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності реалізуються різні форми використання спеціальних знань. Підтримано позицію, що класифікаційними критеріями форм використання спеціальних знань можуть бути визначені такі: процесуальний статус особи, яка їх реалізує; значення для вирішення тактичних завдань розслідування; стадія здійснення кримінальної процесуальної діяльності, на якій їх реалізовано; суб'єкт застосування спеціальних знань; наявність доказового потенціалу в результатах їх використання тощо.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, господарська діяльність, спеціальні знання, форма, участь спеціаліста, судова експертиза.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Під кримінальними правопорушеннями у сфері господарської діяльності традиційно розуміють умисні протиправні діяння, що посягають на суспільні відносини у сфері провадження банківської, підприємницької та іншої діяльності, пов'язаної з виробництвом, обміном, розподілом і споживанням товарів, робіт і послуг [1, с. 403]. У групі цих кримінальних правопорушень виокремлюють цілі підгрупи, адже законодавцем у розділі VII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) об'єднано відносно самостійні підгрупи кримінально караних діянь, серед яких: «1) злочини проти фінансових інтересів держави та інших учасників господарської діяльності; 2) злочини проти порядку зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю; 3) злочини проти прав споживачів; 4) злочини проти порядку приватизації» [2, с. 90]. Множинність кримінальних правопорушень цієї групи засвідчує, що будь-який

напряму криміналістичного забезпечення розслідування цих кримінальних правопорушень належить до складних проблем, які потребують ґрунтовного наукового осмислення. Не є винятком із цієї аксіоматичної тези проблематика використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень.

Забезпечення об'єктивного, справедливого та кваліфікованого правосуддя передбачає дотримання правових засад і реалізацію різних форм діяльності, зокрема у формі взаємодії з носіями спеціальних знань. У кримінальному судочинстві традиційно виокремлюють такі форми використання спеціальних знань, як участь спеціаліста у слідчих (розшукових) діях і залучення експерта для проведення експертизи. З огляду на останні зміни, яких зазнало кримінальне процесуальне законодавство, слід зауважити, що традиційні підходи до класифікації форм застосування спеціальних знань потребують перегляду, а окремі нормативні конструкції, що використовуються для їхнього позначення, – уніфікації. Вважаємо за доцільне проаналізувати окреслені аспекти в контексті кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, адже саме цей напрям наукових пошуків досі не має систематизованих напрацювань.

Стан дослідження проблеми

Упродовж останнього часу вчені зосередились на проблематиці використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Нашу увагу привертають комплексні напрацювання, здійснені в межах цієї проблематики. Так, зокрема, одним із перших комплексних монографічних досліджень теоретико-прикладних основ використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері слід уважати роботу В. А. Діденка. Як і в більшості досліджень, присвячених проблематиці використання спеціальних знань на стадії досудового розслідування, науковець за результатами вивчення механізмів кримінальної протиправної діяльності, пов'язаної з посяганнями на бюджетні кошти, сформулював поняття спеціальних знань, визначив форми їх використання, з'ясував особливості залучення спеціаліста, розкрив тактичні особливості призначення і проведення судових експертиз, що є типовими для цієї категорії кримінальних правопорушень [3].

Окремі аспекти призначення судових експертиз і залучення спеціалістів до участі в розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із посяганнями на законні інтереси й активи суб'єктів господарювання, розкрито в дослідженнях А. Ф. Волобуєва [4], В. В. Кікінчука та В. О. Гусевої [5], С. А. Тюленєва [6; 7], С. С. Трача [8] та ін. Попри вагомий науковий напрацювання, проблематика використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у

сфері господарської діяльності залишається недостатньо розробленою, що актуалізує потребу подальших досліджень.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення типових форм використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Досягнення поставленої мети забезпечено шляхом вирішення комплексу *завдань*, серед яких: 1) розкриття дефініції та ознак поняття «форма використання спеціальних знань»; 2) аналіз наукових підходів до класифікації форм використання спеціальних знань і визначення на цій підставі їхніх типових різновидів; 3) встановлення на підставі аналізу емпіричних даних поширеності окремих форм у правозастосовній діяльності, пов'язаній із розслідуванням кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності; 4) узагальнення отриманих даних і розроблення класифікації форм використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у цій сфері.

Наукова новизна дослідження

На підставі проведеного аналітичного огляду теоретичних напрацювань українських учених та узагальнення матеріалів правозастосовної практики встановлено, що під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності реалізуються різні форми використання спеціальних знань. Серед типових форм використання спеціальних знань визначено: залучення експерта для проведення експертизи, залучення спеціаліста для складання висновку, а також участь обізнаних осіб у слідчих (розшукових) і процесуальних діях. Враховуючи нормативне закріплення цих форм у кримінальному процесуальному законі, їх також визначено як процесуальні. Непроцесуальною формою використання спеціальних знань обізнаних осіб, що є поширеною під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, є консультативна діяльність спеціалістів.

Виклад основного матеріалу

Під час дослідження проблематики використання спеціальних знань нами встановлено, що вчені використовують кілька словосполучень для позначення конкретних заходів, у яких реалізуються спеціальні знання, зокрема: 1) напрями використання спеціальних знань [9; 10]; 2) форми використання спеціальних знань [11; 12].

Під формами використання спеціальних знань у кримінальному процесі розуміють вираження їх сукупного продукту, що насамперед зумовлений суб'єктом, видом діяльності та метою їх застосування [11, с. 8]. О. М. Шрамко також надає авторське визначення цього

поняття, базуючись на етимологічному значенні терміна «форма». Науковець зазначає, що ці форми є зовнішнім проявом суті спеціальних знань, які зумовлені їхнім змістом і знаходять практичне втілення під час розслідування злочинів [12, с. 86]. На нашу думку, вчений дещо звужує зміст поняття, обмежуючи його лише стадією розслідування. Водночас на стадії судового розгляду спеціальні знання також використовують у різних формах.

О. В. Гайдар вважає, що форма спеціальних знань – це зовнішнє вираження обізнаності спеціалістів, експертів, фахівців у різноманітних галузях знань різними способами. У подальшому дослідниця уточнює, що «це спосіб реалізації таких знань з певних галузей, що застосовуються обізнаною особою під час кримінальної процесуальної діяльності» [13, с. 169].

Враховуючи зазначений підхід, можна виокремити два ключові поняття, що використовуються для позначення різновидів заходів, у межах яких реалізуються спеціальні знання, – це «форма» і «спосіб». Відповідно до Академічного тлумачного словника української мови під способом слід розуміти певну дію, прийом або систему прийомів, що дає можливість здійснити щось або досягти певної мети¹. Натомість форма – це спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація та зовнішній вираз. Визначаючи співвідношення цих понять, можна стверджувати, що, хоча вони й взаємопов'язані, однак не є тотожними. Форма відображає зовнішній вигляд, структурну організацію діяльності, дій або процесів. Вона комплексно втілює умови, у яких розгортається певний процес, спрямований на реалізацію завдання чи функції. Спосіб же відображає конкретні методи або прийоми, за допомогою яких досягається мета в межах визначеної форми. Це, по суті, внутрішнє наповнення форми, яке демонструє, як саме реалізуються відповідні дії. Таким чином, форма – це спосіб, котрий набуває свого зовнішнього виразу в межах, визначених об'єктивними і суб'єктивними параметрами, а спосіб – це конкретна технологія реалізації спеціальних знань.

Щодо класифікації форм використання спеціальних знань у кримінальному процесі погоджуємося з І. І. Когутичем, який зазначає, що в науковій літературі відсутнє однозначне вирішення цього питання. Науковець зауважує, що традиційно використання спеціальних знань під час розслідування здійснюється у процесуальних і не-процесуальних формах. До основних *процесуальних* форм, згідно з його позицією, належать:

¹ Спосіб // Словник української мови. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980) : сайт. URL: <https://sum.in.ua/s/sposib> (дата звернення: 10.02.2025).

– безпосереднє використання спеціальних знань слідчим, прокурором (у тому числі криміналістом) або судом під час виконання процесуальних функцій, пов'язаних зі збиранням, дослідженням та оцінюванням доказів;

– участь спеціалістів у проведенні слідчих (розшукових) дій;

– призначення та проведення судових експертиз.

До *непроцесуальних* форм він відносить: консультаційну та довідкову діяльність (усну або письмову у вигляді довідок), проведення ревізій або аудитів, участь в оперативно-розшукових заходах, попередні дослідження матеріальних об'єктів, а також результати перевірок за криміналістичними обліками (у вигляді довідок).

Щодо використання спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій, слід зазначити, що ці знання можуть застосовуватися виключно в процесуальних формах, оскільки порядок їх використання чітко регламентований нормами кримінального процесуального законодавства, що унеможливає їх застосування в непроцесуальній формі. Окрім цього, вчений зауважує, що форми використання спеціальних знань під час слідчих (розшукових) дій можна класифікувати як основні та допоміжні, а також традиційні й нетрадиційні [14].

А. С. Амеліна дотримується підходу, подібного до позиції І. І. Когутича, і зазначає, що процесуальні форми використання спеціальних знань – це ті, реалізація яких прямо передбачена кримінальним процесуальним законодавством [15]. Водночас такий традиційний підхід до класифікації форм спеціальних знань нині зазнає кількісно-якісних змін, адже натепер ще однією процесуальною формою використання спеціальних знань є отримання висновку спеціаліста. Така законодавча новела й досі зазнає критики з боку науковців, адже чинним кримінальним процесуальним законодавством не визначено сутність і зміст висновку спеціаліста, вимоги до особи, яка може його надавати, способи його отримання та використання у кримінальному провадженні тощо [16, с. 150].

Серед непроцесуальних форм використання спеціальних знань найчастіше виокремлюють: попередні дослідження об'єктів; перевірку за криміналістичними обліками; складання та використання психологічних і суб'єктивних портретів; опитування із застосуванням поліграфу [17]; консультації обізнаних осіб, зокрема спеціалістів [16].

Також класифікація форм використання спеціальних знань здійснюється на підставі інших ознак. У цьому контексті вважаємо відносно повною класифікацію, розроблену В. В. Гриценком. Науковець зазначає, що за критерієм процесуального закріплення порядку реалізації форм використання спеціальних знань можна виокремити:

- процесуальні форми;
- непроцесуальні форми;
- змішані форми (довідково-консультаційна діяльність спеціаліста).

Залежно від суб'єкта, який використовує спеціальні знання, слід виокремити безпосередню й опосередковану форму їх застосування.

За стадією здійснення кримінальної процесуальної діяльності, на якій використовуються спеціальні знання, можуть бути виокремлені такі форми: 1) форми, що реалізуються під час досудового розслідування; 2) форми, що застосовуються виключно під час судового розгляду; 3) форми, що можуть бути використані на будь-якій стадії досудового розслідування.

Залежно від наявності доказового потенціалу в результатах реалізації конкретної форми використання спеціальних знань доцільно виокремлювати процесуальну, непроцесуальну та змішану форми.

За значенням для вирішення тактичних завдань розслідування вчений визначає форми, що дозволяють отримати процесуальні джерела доказів, і форми, які сприяють отриманню орієнтуючої інформації. Залежно від процесуального заходу, під час проведення якого використовуються спеціальні знання, виокремлено:

- 1) форми, реалізовані в межах слідчих (розшукових) дій;
- 2) форми, які застосовуються під час проведення процесуального заходу (наприклад, переклад матеріалів кримінального провадження підозрюваному під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження в порядку ст. 290 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України));
- 3) форми, що реалізуються у вигляді судової експертизи;
- 4) форми, які застосовуються під час проведення перевірок, ревізій тощо;
- 5) форми, які реалізовано поза межами слідчих і процесуальних дій, однак під час досудового розслідування чи судового розгляду.

За процесуальним статусом особи, яка застосовує спеціальні знання, визначено: 1) форми, що реалізуються суб'єктами, уповноваженими законом на здійснення досудового розслідування та проведення оперативно-розшукових заходів; 2) форми, реалізовані особами, які мають процесуальний статус, що вказує на володіння ними спеціальних знань; 3) форми, до реалізації яких вдаються суб'єкти, процесуальний статус яких не передбачає наявності в них вузькогалузевих спеціальних знань (ревізор, технічний інспектор, співробітник податкової служби тощо) [18].

Попри доволі ґрунтовну класифікацію форм використання спеціальних знань, запропоновану В. В. Гриценком, варто зауважити, що вона не може бути повною мірою застосована до окремих груп кримінальних правопорушень. Це пояснюється специфікою таких

правопорушень, яка зумовлює вибір конкретних форм використання спеціальних знань.

Обрання тієї чи іншої форми використання спеціальних знань під час розслідування залежить від багатьох чинників, які, на думку Н. М. Косміної, охоплюють:

1) процесуальний статус особи, яка застосовує спеціальні знання:
– особи, які беруть участь у провадженні кримінальної процесуальної діяльності (слідчий, дізнавач, оперуповноважений, прокурор, суддя);

– обізнані особи, процесуальний статус яких визначається наявністю спеціальних знань: вони мають відповідні права й обов'язки та можуть бути притягнуті до кримінальної чи іншої відповідальності (експерти, зокрема судово-медичні, спеціалісти, лікарі, педагоги, перекладачі, сурдоперекладачі);

– особи, чий процесуальний статус не визначається спеціальними знаннями (ревізори, технічні інспектори або співробітники податкової адміністрації тощо);

2) мету використання: пошук, виявлення, вилучення, попередні або експертні дослідження слідів злочину;

3) значення отриманих результатів: доказове або орієнтуюче [19, с. 47].

Погоджуємося із такою позицією, адже з урахуванням тактичних завдань розслідування та перерахованих ознак особа, яка ініціює залучення експерта або спеціаліста, визначає насамперед для себе відповідну форму використання спеціальних знань, визначає цілі, яких вона прагне досягти шляхом застосування такої форми взаємодії, і тактичні завдання, які планує вирішити.

На підставі окреслених критеріїв учені констатують важливість залучення експерта для проведення експертизи під час розслідування у кримінальних правопорушеннях у сфері господарської діяльності. Для дослідження фінансово-господарських документів та вирішення питань виробничого характеру призначаються такі види судових експертиз: економічні (планово-економічна, фінансово-економічна), бухгалтерські (дослідження бухгалтерських операцій на промислових підприємствах, у бюджетних установах, на торговельних підприємствах, у будівельних організаціях тощо), товарознавчі, криміналістичні (наприклад, почеркознавчі, техніко-криміналістичні дослідження документів, трасологічні), інженерно-технічні. За необхідності вирішення інших питань, зумовлених конкретною слідчою ситуацією, слідчий може призначати й інші види експертиз [3].

Набуває свого поширення така форма використання спеціальних знань, як залучення спеціаліста для складання висновку експерта. Так, у справі, яку розглядав Садгірський районний суд м. Чернівці,

особі пред'явлено обвинувачення за фактом реалізації фальсифікованої продукції та продукції з незаконно нанесеними на ній позначеннями знаку для товарів, що є протиправним та за що передбачено відповідальність за ч. 1 ст. 229 КК України. Відповідно до встановлених обставин справи слідчі залучали спеціаліста двічі. Перший раз йому на дослідження надавали продукцію, яка була отримана під час проведення контрольованої закупівлі. Відповідно до висновку спеціаліста ця продукція є фальсифікованою. Вдруге спеціаліста було залучено для встановлення того, чи є продукція, вилучена під час обшуку, фальсифікованою. Другий висновок експерта був аналогічним першому¹. Отже, використання висновку спеціаліста – одна з апробованих форм доказування обставин, визначених ст. 91 КПК України, у кримінальних правопорушеннях у сфері господарської діяльності.

Також учені зазначають про важливість залучення спеціалістів до слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Наприклад, необхідність залучення спеціаліста-економіста до процесуальних дій у разі порушення податкового законодавства зазвичай виникає під час виявлення, огляду та збирання первинних документів, бухгалтерських і податкових реєстрів, які використовуватимуться як докази, а також для вирішення питань довідкового характеру економічного спрямування. Участь спеціаліста-економіста в огляді й тимчасовому доступі до речей і документів, які є основним видом доказів у справах про порушення податкового законодавства, зокрема, має зводити до мінімуму помилки, пов'язані з неправильним відбором і незалученням до справи необхідних документів, реєстрів та форм звітності. Дані цих документів мають надавати повні та вичерпні відомості про сутність і характер досліджуваних господарських операцій, на підставі яких можна зробити точну юридичну оцінку протиправних дій, якщо такі мали місце. Участь спеціаліста-економіста необхідна слідчому також для уникнення вилучення надмірно великої кількості документів, які не мають стосунку до справи, що розслідується. Важливе значення має знання спеціалістом спеціальної термінології: шифрів і назв форм податкової та фінансової звітності, первинних документів, облікових реєстрів. Під час проведення таких дій залучений спеціаліст може надавати усні роз'яснення та письмові пояснення (консультації) [20].

¹ Вирок Садгірського районного суду м. Чернівці від 12.04.2022 : справа № 726/199/22, провадження № 1-кп/726/67/22 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103936248> (дата звернення: 10.02.2025).

Залучаються до участі у процесуальних діях не лише фахівці в галузі економіки, а й інші спеціалісти. Наприклад, у справі, розглянутій Ковельським міськрайонним судом Волинської області, встановлено, що як спеціаліста до участі в огляді було залучено аналітика Територіального управління Бюро економічної безпеки у Волинській області. За результатами участі в огляді він констатував, що виявлені тютюнові вироби є фальсифікованими та можуть бути незаконно виготовленими¹.

У справі, розглянутій Заводським районним судом м. Запоріжжя, як спеціаліста до огляду було залучено головного судового експерта Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України (спеціаліста в галузі комп'ютерно-технічних досліджень), який під час огляду та допиту в судовому засіданні пояснив, що завантаження операційної системи на комп'ютерах, розміщених в ігровому закладі, де проводився огляд, відбувалося за допомогою дротової мережі (локальної або мережі Інтернет), тобто без застосування внутрішніх або зовнішніх накопичувачів інформації².

Непоодинокими є факти проведення ревізій і перевірок у кримінальних правопорушеннях у сфері господарської діяльності, однак аналіз матеріалів правозастосовної практики засвідчує, що під час розслідування стосовно кожного акта ревізій проводяться експертизи. Тобто відповідність даних, викладених в акті ревізії, засвідчується відповідним висновком експерта. Зокрема, у справі за обвинуваченням у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 255, ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 209, ч. 2 ст. 366 КК України, мала місце подібна ситуація. Усі висновки ревізій, складені представниками Державної фінансової інспекції в Харківській області, були засвідчені висновками експертів, зокрема за результатами проведення комісійної судово-економічної експертизи³.

Нетиповим під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є використання спеціальних знань у

¹ Вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 28.11.2023 : справа № 159/6901/23, провадження № 1-кп/159/644/23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115230087> (дата звернення: 10.02.2025).

² Вирок Заводського районного суду м. Запоріжжя від 26.03.2021 : справа № 332/1455/20, провадження № 1-кп/332/34/21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95825544> (дата звернення: 10.02.2025).

³ Вирок Вищого антикорупційного суду від 25.12.2023 : справа № 991/1684/22, провадження 1-кп/991/21/22 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115888881> (дата звернення: 10.02.2025).

непроцесуальних формах. Винятком із цього правила є лише консультаційна допомога обізнаних осіб. Щодо аналітичних довідок, які є результатом використання спеціальних знань і можуть визнаватися результатом кримінального аналізу, то тут є певні винятки і важливі моменти щодо можливості їх використання у процесі доказування. Як указав у своєму рішенні Новозаводський районний суд м. Чернігова, аналітична довідка Управління оперативного аналізу Департаменту аналізу інформації та управління ризиками Бюро економічної безпеки України є очевидно недопустимим доказом на підставі п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК України (внаслідок реалізації органами Бюро економічної безпеки України повноважень, не передбачених КПК України), що виключає можливість її подальшого дослідження та врахування як доказу. Допоки виправдувальний вирок не набрав законної сили, адже прокурором подано на нього апеляційну скаргу, зауважимо, що судова практика з цього питання формується. Проте ми прихильники тієї позиції, що непроцесуальні форми використання спеціальних знань не можуть визнаватися засобами доказування, допоки не будуть закріплені у процесуальному законі.

Висновки

На підставі проведеного аналізу теоретичних напрацювань учених та узагальнення матеріалів правозастосовної практики зауважимо, що під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності реалізуються різні форми використання спеціальних знань. До типових форм, зокрема, належать: залучення експерта для проведення експертизи, залучення спеціаліста для складання висновку, участь обізнаних осіб у слідчих (розшукових) і процесуальних діях. Ці форми з огляду на нормативний порядок їхнього закріплення у кримінальному процесуальному законі вчені відносять до категорії процесуальних. Непроцесуальною формою використання спеціальних знань обізнаних осіб, що надається під час досудового розслідування, є консультаційна діяльність.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в з'ясуванні типових форм використання спеціальних знань, що реалізуються під час судового розгляду кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Список бібліографічних посилань: 1. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с. 2. Нікітенко А. О. Щодо поняття та системи злочинів у сфері господарської діяльності. *Правничий часопис Донецького університету*. 2018. № 1. С. 84–91. DOI: <https://doi.org/10.31558/2518-7953.2018.1-2.11>. 3. Діденко В. А. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у

бюджетній сфері : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2024. 236 с.

4. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2001. 407 с. **5.** Кікінчук В. В., Гусева В. О. Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з протиправним поглинанням та захопленням підприємств, сільськогосподарських земель, порушенням прав їх законних власників (рейдерство) : наук.-метод. рек. Харків, 2020. 58 с. **6.** Тюленев С. А. Можливості почеркознавчої експертизи у розслідуванні рейдерства. *Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України*. 2023. № 14. С. 29–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-9656/2024-14-3>. **7.** Тюленев С. А. Призначення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством. *Право і безпека*. 2024. № 1 (92). С. 112–122. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.1.10>. **8.** Троч С. С. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності в Україні : монографія. Одеса : Гельветика, 2023. 452 с. **9.** Редько Ю. А. Напрямки використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними та фармацевтичними працівниками. *Форум права*. 2012. № 3. С. 603–606. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2012_3_105.pdf (дата звернення: 10.02.2025). **10.** Березняк В. С. Основні напрями використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості. *Юридична наука*. 2020. № 6 (108). С. 187–193. DOI: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-108-6-1.23>. **11.** Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2002. 20 с. **12.** Шрамко О. М. Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень : дис. ... д-ра філософії : 081. Київ, 2021. 272 с. **13.** Гайдар О. В. Використання спеціальних знань під час розслідування таємного викрадення чужого майна : монографія / за заг. ред. В. О. Гусевої. Харків : Факт, 2023. 202 с. **14.** Когутич І. І. Окремі питання сутності та форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12, № 2 (33). С. 112–123. **15.** Амеліна А. С. Поняття та форми використання спеціальних знань // Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 листоп. 2019 р.) / Київ. НДІ суд. експертиз М-ва юстиції України. Київ, 2019. С. 20–23. **16.** Кувшинов О. Д. Спеціаліст у кримінальному провадженні (кримінальний процесуальний та криміналістичний аспекти) : дис. ... д-ра філософії : 081. Кропивницький, 2024. 305 с. **17.** Вуйма А. Г. Використання спеціальних знань під час розслідування вбивств : дис. ... д-ра філософії : 081. Харків, 2023. 297 с. **18.** Гриценко В. В. Залучення обізнаних осіб при проведенні обшуку : монографія / за заг. ред. В. О. Гусевої. Харків :

Факт, 2025. 204 с. **19.** Косміна Н. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2010. 219 с. **20.** Попова С. М. Особливості використання спеціальних знань при виявленні та усуненні правопорушень у податковій сфері // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.) : у 2 т. / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Гельветика, 2018. Т. 2. С. 18–22.

Надійшла до редколегії 19.02.2025

Прийнята до опублікування 14.03.2025

Usatii V. O. Forms of specialist knowledge applied in the criminal investigation of offences in the field of economic activity

The article substantiates that the scientific literature uses various concepts to denote the ways in which specialist knowledge is used in the course of criminal investigations. The generalization of the Ukrainian scholars' theoretical approaches made it possible to argue for the expediency of using the concept of "form of use of specialist knowledge", since it indicates not only the external expression of such activity, but also covers the objective and subjective conditions in which specialist knowledge is implemented, as well as the legal framework which determines the procedural procedure for its application.

Based on the analysis of theoretical developments of scholars and generalisation of law enforcement practice materials, the article establishes that various forms of use of specialist knowledge are implemented during the investigation of criminal offences in the field of economic activity. It is argued that the following may be defined as classification criteria for the forms of use of specialist knowledge: procedural position of the person who implements it; importance for solving tactical tasks of investigation; stage of criminal procedural activity at which it is implemented; depending on the subject who uses specialist knowledge, availability of evidentiary potential in the results of its use, etc.

It is found that the typical procedural forms of using specialist knowledge for the group of criminal offences under study are: engagement of an expert to conduct an examination, engagement of a specialist to draw up an opinion, and participation of knowledgeable persons in investigative (search) and procedural actions. A non-procedural typical form of using the specialist knowledge of knowledgeable persons provided during the pre-trial investigation of criminal offences in the field of economic activity is the consulting activity of specialists.

The emphasis is placed on the prospects for further research in the context of clarifying the typical forms of use of specialist knowledge which are implemented during the trial of criminal offences in the field of economic activity.

Keywords: criminal offence, economic activity, specialist knowledge, form, participation of a specialist, forensic examination.

